

УДК 373.24-018.523(477)

Меленець Л. І.

ДОШКІЛЬНІ ЗАКЛАДИ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ УКРАЇНИ (II ПОЛ. XX СТ.): ОГЛЯД ПОЛОЖЕНЬ ТА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

***Анотація.** У статті проаналізовано специфіку структури терміну – “заклад /установа”, урегульовано ключові поняття “дошкільний заклад”, “дошкільна установа”, “дитяча дошкільна установа”, “дитячий садок”, “дитячі ясла”, “дитячий майданчик” з метою чіткого розуміння термінів у досліджуваний період (1945-1991 рр.). Посилаючись на різні джерела, автором зроблено невеликий посильний внесок у розуміння поняття “дошкільний заклад”, розроблено власну класифікацію форм (типів) дошкільних закладів.*

***Ключові слова:** дошкільний заклад, малокомплектна дошкільна установа, літній дитячий майданчик, об'єднана дошкільна установа.*

Постановка проблеми. Питання про терміни в науковій сфері є надзвичайно актуальними. Зазначена проблема аналізується у працях українських учених С. У. Гончаренка, О. Я. Савченко, М. Д. Ярмаченка та ін. Вони відмічали, що наукові, науково-педагогічні працівники досить часто користуються різноманітними енциклопедіями, тлумачними словниками, коментарями, проте терміни із-за варіативності значення слів досить часто тлумачаться по-різному. Особливо актуалізується зазначена проблема, зазначає Г. Г. Філіпчук, у період проведення соціально-економічних реформ, перетворень, трансформацій наукових ідей, уточнення ціннісних орієнтацій та забезпечення інноваційного соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нормативне визначення “дошкільний навчальний заклад” з необхідними та достатніми ознаками розкрито у ст. 11 Закону України “Про дошкільну освіту” (зі змінами) (2001). “Дошкільний навчальний заклад – навчальний заклад, що забезпечує реалізацію права дитини на здобуття дошкільної освіти, її фізичний, розумовий і духовний розвиток, соціальну адаптацію та готовність продовжувати освіту” [3].

Цю дефініцію створено шляхом переосмислення загальних положень, педагогічних понять, змісту освіти та ін., оскільки у різні часи по-різному трактувалося педагогічною наукою і практикою як в нормативно-правових актах (Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), Закон України “Про освіту”, Національна доктрина розвитку освіти), так і у загальноживаній мові (Т. С. Журбицька, О. В. Запорожець, С. Ф. Русова, О. П. Усова, О. А. Фролова та ін.).

Метою статті є аналіз специфіки структури терміну – “заклад /установа”, урегулювання ключових понять “дошкільний заклад”, “дитячий дошкільний заклад”, “дошкільна установа”, “дитяча дошкільна установа”, “дитячий садок”, “дитячі ясла”, “літній дитячий майданчик” з метою чіткого розуміння термінів у досліджуваний нами період (1945-1991 рр.).

Виклад основного матеріалу. Ідея навчального закладу для дітей дошкільного віку, що проживають у селі, – це ідея динамічного центру освіти, культури і духовного розвитку певної місцевості, що прогресує з розвитком суспільства.

Великого значення в організації соціального виховання надавав дошкільним закладам В. В. Зеньківський (1881-1962). Особливо неоціненне значення вбачав в організації цієї справи саме на селі. У своїй праці “Соціальне виховання, його завдання і шляхи” він зазначав, що “у зв’язку із кризою сучасної сім’ї, дуже великі надії покладають на широку організацію дошкільних закладів... Сучасні дошкільні заклади – це найбільш радісне, найбільш плідне і живе явище в системі народної освіти, звідси ллється світло сучасної педагогіки, звідси випливають її найкращі ідеї” [17, с. 303-304].

Згідно нормативних положень Санітарних правил утримання дитячих дошкільних закладів, які діють ще з радянських часів (1985) обсяг поняття “дитячі дошкільні заклади” включає дитячі ясла, дитячі садки і дитячі ясла-садки в містах, селищах міського типу та сільських населених пунктах незалежно від відомчого підпорядкування. Дитячі дошкільні заклади зорганізуються для дітей у віці від 2-х місяців до 7-ми років, які комплектуються в групи з урахуванням віку та тривалістю перебування 9-10,5; 12; 24 години. Залежно від

потреб населення може бути встановлена інша тривалість роботи *дитячого дошкільного закладу*. У необхідних випадках з дозволу виконкомів місцевих Рад народних депутатів у недільні та святкові дні можуть відкриватися в *дошкільних установах* чергові групи. [13].

З березня 1985 р. згідно наказу Міністерства освіти СРСР від 29.01.1985 р. № 16 в Українській РСР почало діяти Положення про дитячий дошкільний заклад. У п. 1 цього положення зазначалося, що “дитячий дошкільний заклад (дитячі ясла, дитячий садок, дитячі ясла-садок) є закладом суспільного виховання дітей. У тісній співпраці з сім’єю він здійснює гармонійний розвиток і комуністичне виховання дітей дошкільного віку, успішну підготовку їх до навчання у школі. Дитячий дошкільний заклад надає можливість жінці-матері приймати активну участь у виробничому, культурному, суспільно-політичному житті країни”. У п. 9 цього положення обумовлені типи, особливо наголошено на тому, що основним типом дитячого дошкільного закладу необхідно вважати – дитячі ясла-садок [8, с. 4, 6].

Нормативно-правові документи епохи перебудови (1985-1991 рр.), яскраво відображали державну освітню політику у сфері дошкілля щодо функціональної структури дитячих дошкільних закладів, їх типів, комплектування груп, режиму роботи та ін.

Перебуваючи в єдиному економічному просторі (територія кількох країн, де діють загальні принципи господарювання, узгоджені єдині правила зовнішньоекономічних відносин), в Українській Радянській Соціалістичній Республіці положення, розпорядження, накази, що видавалися в Москві друкувалися у Збірнику наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР у вказаний період російською мовою. В одному і тому ж документі зустрічаються тотожні назви навчального закладу для дітей дошкільного віку – дошкільна установа, дошкільний заклад.

Звернемося до словникових джерел і з’ясуємо визначення понять “установа”, “заклад”.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови “заклад” – це установа з певним штатом службовців і адміністрацією, що працюють в якій-небудь галузі освіти, науки, культури і т. ін. [1, с. 395].

У тлумачному словнику В. І. Даля “заклад” – це установа, призначена для виховання, навчання [15].

Тлумачний словник Б. О. Дмитрієва пояснює, що навчальним закладом в офіційній мові називають школу, технікум, інститут, університет – установу, у якій можна отримати освіту [16].

Тож, як пояснює словник російських синонімів і схожих за змістом висловів терміни “установа” і “заклад” є синонімами [14].

У педагогічному словнику М. Д. Ярмаченка читаємо, “дошкільні заклади” – заклади для виховання дітей раннього і дошкільного віку. В Україні дошкільними закладами є дитячі ясла, дитячі садки, дитячі ясла-садки, сімейні, прогулянкові, дошкільні заклади компенсуючого та комбінованого типів з короткотривалим, денним, цілодобовим перебуванням дітей, а також дитячі садки інтернатного типу, дитячі будинки та ін. Організація навчально-виховної роботи у всіх дошкільних закладах України, не залежно від підпорядкування /державні, відомчі, приватні/ ведеться відповідно до законодавства України [7, с. 164].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови коротко визначено поняття “дитячі ясла”. Це установа, в якій здійснюється догляд і виховання дітей до трьох років. Тут же зазначено, що установою, де здійснюється догляд і виховання дітей дошкільного віку після трьох років є дитячий садок [1, с. 301].

“Дитячий садок – заклад для суспільного виховання дітей дошкільного віку. Дитячий садок як тип установ існує під тією чи іншою назвою в різних країнах і є звичайно першою ланкою в загальній системі народної освіти. Дитячі садки відкривають місцеві Ради народних депутатів, підприємства, відомства, колгоспи”, а керівництво їх роботою здійснює Міністерство освіти України та його органи на місцях, пояснює словник С. У. Гончаренка [2, с. 129].

За словником М. Д. Ярмаченка “дитячий сад” – заклад для суспільного виховання дітей дошкільного віку. Ця назва за дошкільним закладом закріпилася у 1840 р., коли відкритий Ф. Фребелем у 1837 році в м. Бланкенбурзі /Німеччина/ перший дошкільний заклад під назвою “Заклад для розвитку творчого спонукання діяльності у дітей і підлітків” було

перейменовано у “Дитячий сад”. В Україні існує 4 типи дошкільних закладів: ясла, ясла-садок, дитячий садок, школа-дитячий садок. Крім звичайних, бувають і спеціальні дошкільні заклади: цілодобові /інтернатні/, санаторного типу, з особливим режимом для фізично ослаблених дітей, для глухонімих дітей тощо [7, с. 151].

Для визначення поняття “об’єднаний дошкільний заклад (ясла-садок)” звернемося до нормативних документів кінця 50-х початку 60-х років. З 1948 року щорічні постанови Ради Міністрів Української РСР про організацію сезонних дитячих установ для дітей дошкільного віку в колгоспах і радгоспах республіки ставили завдання – забезпечення своєчасної організації та якісної роботи сезонних дитячих закладів при колгоспах, радгоспах і сільських Радах на час весняно-літніх польових робіт. Постановами встановлювалося, що дитячі ясла і дитячий майданчик можуть функціонувати як “одна спільна дитяча установа при умові організації окремих груп дітей ясельного і дошкільного віку”. У травні 1957 р. Рада Міністрів УРСР прийняла постанову “Про заходи по поліпшенню охорони материнства і дитинства в Українській РСР” у якій було рекомендовано виконкомам обласних, міських і районних рад депутатів трудящих організувати протягом 1957-1958 рр. у кожному колгоспі постійні дошкільні дитячі заклади (ясла-садки) та необхідну кількість сезонних дитячих закладів [12, с. 101].

У 1958 році у прийнятому Положенні про колгоспний дитячий садок, зазначалося, що дитячий садок у колгоспі є закладом громадського виховання дітей віком від 3 до 7 років. Дитячий садок здійснює завдання комуністичного виховання дітей, забезпечує підготовку дітей до успішного навчання у школі і одночасно сприяє активній участі жінок-колгоспниць у виробничому і громадському житті колгоспу. Працює протягом року, а в окремих випадках, в залежності від місцевих умов, може працювати 10-11 місяців на рік з перервою на 1-2 зимові місяці з метою ремонту приміщення, інвентаря дитячого закладу, а також для відпусток працівників, підвищення їх кваліфікації. Правління колгоспу може організовувати один дошкільний заклад для дітей ясельного і дошкільного віку [10, с. 16-17].

Отже, до виходу постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 21.05.1959 р. № 558 “Про заходи по дальшому розвитку дитячих дошкільних закладів, поліпшенню виховання і медичного обслуговування дітей дошкільного віку”, що знаменувала початок розвитку нового типу дитячих закладів – ясла-дитячий садок як єдиного дошкільного дитячого закладу (п. 2), в Українській РСР вже на початку 60-х років було зроблено акцент на організацію саме у сільській місцевості дошкільних закладів (ясел-садків), визначення яких, проте з різною назвою, знаходимо у Положенні про об’єднану дошкільну установу (ясла-садок) (затверджено Постановою Ради Міністрів УРСР від 11.07.1960 р. № 1132) [11, с. 68] та Положенні про дитячі дошкільні заклади у колгоспах Української РСР (затверджено Міністерством виробництва і заготівель сільськогосподарських продуктів УРСР, Міністерством освіти УРСР, Міністерством охорони здоров’я УРСР 29.10.1963 р.) [9, с. 20].

Значну частину сільських дошкільних установ складають малокомплектні дошкільні установи з різновіковими групами. Малокомплектні дитячі сади є сходинкою загальної системи народної освіти і покликані в тісній співдружності з сім’єю закласти основи особистості дитини, здійснити комуністичне виховання дітей дошкільного віку та підготовку їх до школи. Визначення поняття такої форми (зовнішні вияви явища, пов’язані з його сутністю і змістом) “дошкільних закладів” дано у методичних вказівках, затверджених МОЗ СРСР “Організація режиму дня в малокомплектних дошкільних установах” (1987) (авт. діючий документ по гігієні дітей і підлітків у Росії, і такий, що не втрачав чинності в Україні) З гігієнічних позицій оптимальними є такі типи малокомплектних дошкільних установ: 1. Малокомплектний садок з двома змішаними групами дітей суміжного віку (переддошкільна, дошкільна групи). 2. Малокомплектний садок з двома змішаними групами дітей суміжних вікових і однією підготовчою групою. Реалізація такого принципу вікового комплектування груп дошкільного закладу дозволяє з максимальною ефективністю вирішувати виховні, освітні завдання, проводити заходи щодо охорони та зміцнення здоров’я дітей [6].

У сільській місцевості II пол. XX ст. широко функціонували і дитячі майданчики. У Інструкції про порядок організації, утримання і роботи сезонних дитячих ясел і дошкільних майданчиків у колгоспах Української РСР (1955) визначена мета організації цих дитячих установ – забезпечення комуністичного виховання і оздоровлення дітей, догляду за дитиною, що дає можливість жінці-матері брати активну участь у виробничому й громадському житті колгоспу [4, с. 10]. Знаходимо пояснення цього терміну у словнику М. Д. Ярмаченка. “Дитячі майданчики” – сезонні виховні заклади для дітей дошкільного віку, що відкривалися в УРСР на літній час переважно в колгоспах, щоб звільнити жінок від опіки над дітьми під час польових робіт. Виховна робота проводилася за програмою дитячого садка [7, с. 153].

Отже, обсяг і зміст поняття “дошкільний заклад” у такому нормативно-правовому акті, як Положення визначає основні правила організації та діяльності установи для виховання і навчання дітей раннього та дошкільного віку, урегулювання сукупності організаційних, трудових та інших відносин між групами людей, що об’єдналися для досягнення спільної мети. Позитивним моментом є те, що на відміну від міських дошкільних закладів, усі зазначені Положення поширювалися на заклади, що знаходилися у сільській місцевості, окрім тих, діяльність яких регулювалася іншими положеннями.

“Дитячий садок на селі, будучи важливим соціальним осередком суспільства, покликаний у тісному контакті з родиною забезпечити всебічний і гармонійний розвиток дітей, підготувати їх до успішного навчання в школі, сформувати інтерес і повагу до сільськогосподарської праці, бажання і вміння сумлінно працювати в будь-якій сфері народного господарства. Важлива роль відводиться дитячому саду в соціальній перебудові села, подоланні істотних відмінностей між містом і селом, у створенні жінці-матері умов для успішної трудової та суспільно-політичної діяльності”, – таким визначенням укладачі Н. А. Реуцька, Н. А. Петрова розпочали книгу “Организация работы сельского детского сада” (1988) [5, с. 3].

Аналіз визначень, даних у радянській, українській нормативній, науковій, енциклопедичній та публіцистичній літературі II пол. XX ст. дозволив нам виділити наступні форми (зовнішні вияви цього явища, пов’язані з його сутністю і змістом) “дошкільних закладів”: за територіальним розташуванням – сільські і міські; за віком дітей, що виховуються – дитячі ясла, дитячі садки, дитячі-ясла-садки; школи-дитячі садки; за кількістю груп – малокомплектні (1-3 різновікові групи), багато комплектні (4-16 груп); за часом перебування дітей – 9; 10 (10,5); 12; 24 годинні; за кількістю робочих днів у тижні – 5-ти денні (з двома вихідними днями), 6-ти денні (з одним вихідним днем), чергові групи, що працюють у вихідні і святкові дні; за періодом функціонування в році – літні дитячі майданчики, сезонні, постійнодіючі; за призначенням – загальні, спеціальні та іншого призначення; за формою власності – державні, відомчі, приватні (авт. Статутом дитячого садка (1947) заборонені).

Висновки. Отже, з огляду на викладені вище аргументи і факти, поняття “дошкільний заклад”, “дошкільна установа”, “дитячий дошкільний заклад”, “дошкільний виховний заклад” у досліджуваній нами період є взаємозамінними. Досліджуючи основні визначення понять, ми проаналізували специфіку структури терміну – “заклад /установа”, висвітили законодавчо затверджені терміни, що мають як теоретичне, так і прикладне значення, в законах, постановах, прийнятих Верховною Радою СРСР та України, Кабінету Міністрів СРСР та України, наказах центральних органів виконавчої влади або окреслені в них. Посилаючись на різні джерела, ми зробили невеликий посильний внесок у розуміння поняття “дошкільний заклад”, розробивши власну класифікацію форм (типів).

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с. : іл.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
3. Закон України “Про дошкільну освіту” (зі змінами) від 11.07.2001 № 2628-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
4. Інструкції про порядок організації, утримання і роботи сезонних дитячих ясел і дошкільних майданчиків у колгоспах Української РСР // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1955. - № 10. – С. 10-18.

5. Организация работы сельского детского сада: Условия организации дошкольного воспитания в сел. местности / Л. В. Поздняк, А. К. Бондаренко, Л. В. Дружинина и др.; Сост. Н. А. Реуцкая, Н. А. Петрова; Под ред. Р. А. Курбатовой. – М. : Просвещение, 1988. – 240 с. : ил. – (Б-ка воспитателя дет. сада), с. 3
6. Организация режима дня в маломкомплектных дошкольных учреждениях. Методические указания (утв. Минздравом СРСР 12.08.1987 г. № 4419-87 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.law7.ru/base98/part8/d98ru8367.htm>.
7. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України Ярмаченко М. Д. – К. : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
8. Положення про дитячий дошкільний заклад / Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1985. – № 8. – С. 4-17.
9. Положення про дитячі дошкільні заклади у колгоспах Української РСР // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1963. – № 21. – С. 20-23.
10. Положення про колгоспний дитячий садок // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1958. – № 3. – С. 16-24.
11. Положення про об'єднану дошкільну установу (ясла-садок) // Довідник завідуючого дошкільним закладом (Основні законодавчі та інструктивні документи) / Упорядник Переверзєва Н. Ю. – К. «Радянська школа», 1970. – 380 с. – с. 68-76.
12. Постанова Ради міністрів УРСР // Збірник постанов і розпоряджень уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. – 1957. – № 9 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=1261882&cat_id=661258.
13. Санитарные правила устройства и содержания детских дошкольных учреждений (детские ясли, детские сады, детские ясли-сады). Поточна редакція від 20.03.1985 № 3231-85 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v3231400-85>.
14. Словарь русских синонимов синонимов и сходных по смыслу выражений. – под. ред. Н. Абрамова, М.: Русские словари, 1999. <http://enc-dic.com/synonym/Uchrezhdenie-153763.html>.
15. Толковый словарь Даля // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: enc-dic.com/dal/Zavedene-8163/.
16. Толковый словарь русского языка Б. А. Дмитриева. – 2003 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://enc-dic.com/dmytriev/Zavedenie-312.html>.
17. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : Навч. посіб. / Від упорядників вступні нариси та упорядкув. З. Н. Борисової, В. У. Кузьменко; За заг. ред. З. Н. Борисової. – К. : Вища шк., 2004. – 511 с. : іл.

Одержано редакцією 15.09.13

Прийнято до публікації 22.09.13

Аннотация. В статье проанализирована специфика структуры термина – "заведение / учреждение", урегулированы ключевые понятия "дошкольное учреждение", "детское дошкольное учреждение", "детский сад", "детские ясли", "детская площадка" с целью четкого понимания терминов в исследуемый период (1945-1991 гг.) Ссылаясь на различные источники, автором сделан небольшой посильный вклад в понимание понятия "дошкольное учреждение", разработана собственная классификация форм (типов) дошкольных учреждений.

Ключевые слова: дошкольное учреждение, маломкомплектное дошкольное учреждение, летняя детская площадка, объединенное дошкольное учреждение

Summary. The article analyzes the specific structure of the term – "institution / agency /" resolved the key concept of "preschool", "nursery", "kindergarten", "playground" for the purpose of clear understanding of the terms in the study period (1945-1991) Referring to various sources, the author made a small contribution to the understanding of the concept of "pre-school" developed their own classification of the forms (types) of pre-school institutions. In view of the above arguments and facts, the term "preschool", "preschool", "Preschool", "preschool educational institution" in the study period, we interchangeable. Exploring the basic definitions, we analyzed the specific structure of the term – "institution / agency /", highlighted legally approved terms that have both theoretical and practical importance, in laws, regulations adopted by the Supreme Soviet of the USSR and Ukraine, the Cabinet of Ministers of the USSR and Ukraine, orders of the central authorities or defined for them. Citing various sources, we made a small contribution to the understanding of the concept of "pre-school" developed their own classification forms (types).

Keywords: preschool, preschool ungraded, summer playground, combined preschool.

УДК 378.147: 656.071.1

Москаленко О.І.

ПРОВІДНІ ІДЕЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПІЛОТІВ У НІМЕЧЧИНІ ТА США

Анотація. У статті обґрунтовано основи професійної підготовки льотного складу у Німеччині та США. У статті автор окреслює міжнародні авіаційні вимоги та їх імплементацію у професійну підготовку пілотів. Виділено пріоритетні напрями сучасних систем підготовки майбутніх пілотів, розкрито особливості педагогічного процесу в рамках міжнародних стандартів. Сформульовано рекомендації щодо запозичення зарубіжного досвіду для оптимізації професійної підготовки авіаційних фахівців в Україні.

Ключові слова: авіаційний фахівець, авіаційні вимоги, професійна підготовка, педагогічний процес.